

HISTORIE MĚSTA SMIŘICE

Smiřice leží v rovině při horním toku řeky Labe. U Smiřic se Labe rozdělovalo na nejméně tři ramena a během dlouhých let si přetvářelo svá říční koryta. Časté záplavy přinášely do tohoto kraje písek, štěrk a úrodnou červenavou půdu. Písek je uložen hlouběji pod ornici a byl v posledních 20 letech těžen ve dvou písnicích. Ještě dříve, než bylo Labe regulováno a veškerá jeho voda svedena do jednoho řečiště, rozlévala se řeka často do širokého okolí. Proto zdejší krajina bývala močálovitého rázu s porostem lužních lesů, které zde byly ještě ve druhé polovině 19. století. Protože ze stromů zde převládaly duby, byly v souvislosti se stavbou železnice prakticky všechny pokáceny a pořezány na pile (hlavně na železniční pražce a na telegrafní sloupy).

Přestože zdejší krajina nebyla nejschůdnější, na vyvýšenějších místech si lidé už od pravěku stavěli obydlí a budovali si zde osady. Svědčí o tom četné archeologické nálezy. Podobně vznikl i základ Smiřic. Na místě mezi dvěma rameny Labe vznikla nejdříve tvrz, která byla někdy v 15. století přestavěna na zámek. Kolem tvrze a zámku vznikla osada, která byla v roce 1659 prohlášena za město.

Přibližně 1 km na západ od Smiřic – v místě dnešního nádraží byla osada Smiřičky. Po splynutí Smiřic a Smiřiček vznikly dnešní Smiřice.

Město bylo střediskem poměrně rozsáhlého smiřického panství. Majitelé panství vždy ve Smiřicích nebydleli a na zámku většinou pobývali správci a úředníci. Pozoruhodné je, že Smiřice neměly a nemají dodnes vlastní kostel. Ten dnešní – architektonicky velmi cenný – byl postaven na začátku 18. století a má v podstatě soukromý charakter (patřil totiž k zámku). Farností patřily Smiřice pod sousední obec Holohlav, kde byla i v rámci smiřického panství důležitá fara. Smiřice neměly rovněž ani svůj hřbitov a zemřelí ze Smiřic byli pohřbíváni až do konce 19. století na hřbitově v Holohlavech. Stejně tak tomu bylo i se školou, která byla ve Smiřicích zřízena až ke konci 18. století – před tím chodily smiřické děti do sousedních Holohlav.

Smiřice si jinak zachovávaly charakter města. Bylo zde hodně řemeslníků, už od 16. století zde byl velký mlýn a pivovar. Několikrát do roka se zde konaly trhy. Město mělo povoleno i solní obchod. Ve středověku bylo na okraji města i popraviště a město mělo určitou dobu i svého kata – provinilci byli vplétáni do kola, byla jim stahována kůže apod. Na konci 18. století poddanství, útisk a hlad vyvolal selské povstání, které bylo vojensky potlačeno.

Konec feudalismu a nástup kapitalismu přinesl i do Smiřic rozvoj průmyslu. Městem prochází železniční trať Pardubice–Liberec a ze Smiřic byla vybudována i obchodní dráha do Sadové. Ve městě byla vybudována velká parní pila s 10 stroji a téměř se 100 dělníky, cihelna se dvěma vypalovacími pecemi, cukrovar, sušárna čekanky (ročně jí zpracovala 20 vagónů), lihovar, zmodernizován pivovar a byl zde i velký mlýn. Kromě toho ve městě pracovalo velké množství různých řemeslníků. Smiřice byly hospodářským střediskem pro celé okolí. Již od roku 1862 zde byla občanská záložna, od roku 1840 je zde poštovní úřad.

Smiřičky

byly kdysi samostatnou obcí a byly vzdáleny asi 1 km západním směrem – v místě dnešního nádraží. Později, s postupným rozrůstáním, splynuly se Smiřicemi v současné město.

Ves Smiřice

Ano ves – na přelomu 16. a 17. století nebyly ještě Smiřice městem. Ve Smiřicích žilo ke konci 16. století asi 20 rodin, odhadem podle tehdejších „statistik“ asi 160 lidí. Jenže takto byli uváděni jen lidé „osedlí“. Za osedlé lidi byli považováni držitelé gruntů i držitelé chalup bez pozemků. Do těchto „statistik“ nebyli započítáváni ti, kteří žili v podruží (dnes bychom mohli říci nájemníci). Poddaných tedy bylo i několikrát více (bývá uváděno, že jich bylo přibližně 5x více). Smiřice tedy mohly mít v té době 600 až 700 obyvatel.

Ve vsi byla výsadní krčma, ve které se kolem roku 1619 vyčepovalo 120 sudů do roka. Za vsí byla panská zahrada, ve které se pěstovala zelenina a kterou obdělávalo 8 robotníků, a velké louky, na nichž usedlíci byli „*povinni seno a otavu hrabati*“. Mimo to odváděli z prodejů koňského a hovězího dobytka mýtné, které vynášelo 5 grošů ročně.

V roce 1550 byla v městečku rychta od starodávna výsadní, v které se šenkovalo smiřické pivo. Roku 1619 byly v městečku již 2 krčmy a 2 jiné hospody (podle historických údajů jedna hospoda byla v místech dnešní Dvorany a nesla název hospoda U zeleného stromu). Mimo to bylo v městečku 6 krámů řeznických (masné krámy bývaly i na rohu dnešního malého stadionu, blízko bývalého labského jezu a mostu), ze kterých se platilo po 1 kopě grošů českých; z každého zabitého kusu odváděla se na zámek hlava, jazyk, játra, plíce a dršťky, za kteréžto droby platilo se z důchodu po 5 groších českých. Do roka zabíjelo se 200 kusů dobytka. Z formanských vozů platilo se clo 1 groš za vůz a vynášelo nejméně 1 kopy ročně. Mimo to platilo se vrchnosti z vlny celkem přes 1 kopy, z haltýřů (*vysvětlení: haltýř, řidčeji haltěř nebo haltíř = sádka na ryby = vodní nádrž s průtokem čerstvé vody pro chov ryb, nebo to mohla být vodní jímka jako zásobník vody, nebo zastřešený splávek upravený pro umístění nádob s mlékem pro jejich chlazení*) 20 grošů a z plavení lesů 30 grošů.

Za městečkem byla obora s dobrým drnem, ohrazená lesy, ve které bylo přes 6 lánů luk, na nichž se chovalo přes 100 hříbat, volů a jiného hovězího dobytka. Nad oborou byly velké louky, které dávaly až 100 vozů sena a jen málo méně otavy. V oboře byl domek pro oborníka, u něhož byla štěpnice s nemalým počtem štěpů a melounice, v níž se sázely melouny, česnek, cibule a jiná zelenina i koření pro panskou kuchyni. Pod dvorem holohlavským byla 3 velká pastviště pro pasení klisen, za starým a novým mostem pak pastviště k pasení hříbat a jiného dobytka.

Poznámky:

- *Udávaný počet osedlých nám neříká, kolik v dané vesnici lidí opravdu žilo. Za lidi osedlé byli totiž považováni pouze držitelé gruntů a chalup (třeba bez pozemků) v dané obci. Lidé bydlící v podruží, třebaže i tito byli poddanými, za osedlé považováni nebyli. Počítali se tedy jen držitelé gruntů (hlavy rodin), takže ve skutečnosti žilo v místě čtyřikrát až pětkrát více obyvatel. Pokud jsou v záznamech uváděny počty obyvatel i počty domů, na jeden dům vychází v průměru 10–12 lidí.*

- Ze záznamů urbáře je možno vyčíst, že v roce 1550 a v roce 1655 bylo v Holohlavech více osedlých lidí než ve Smiřicích.
- Výměra rolí (polí) je uváděna v lánech a prutech. Podle berní ruly (soupis poddanského majetku – půdy a hospodářského zvířectva) z r. 1654 měl 1 lán 12 prutů anebo 12 kop záhonů a 1 prut případně 1 kopa záhonů počítala se za 6 korců (také strychů), takže 1 lán znamenal výměru 72 korce. Protože je korec 0,2877 hektaru, jeden lán představoval výměru přibližně 20,7 hektaru. Tzv. lánový statek už byl na tehdejší poměry docela velké hospodářství. Jeden prut měl výměru přibližně dnešních 1,725 hektaru. Ještě na doplnění – výměra polí, luk, lesů a pod. bývala uváděna i v jitrech. Jedno jitro se (podle místa a doby) rovnalo 2 korcům, tj. 0,5754 hektaru.

Původ názvu města

Skutečný původ názvu města není přesně znám. Existují pověsti, které naznačují možný původ názvu města.

Jedna pověst říká...

... byli dva rytíři, kteří se spolu rozhněvali – ves, u které k hádce došlo, nazvali Hněvčeves. Měli z toho oba hoře a další ves dostala podle toho název: Hořeněves – dnes Hoříněves. Nakonec se oba rytíři smířili a zdejší osadě proto dali jméno Smiřice.

Druhá pověst

vysvětluje vznik názvu Smiřic takto: Při pohledu z vyvýšeného místa se jevila ramena Labe jako několik řek – byly zde samé řeky (po staročesku „samé říce“ – a z toho už vznikl název Smiřice.

Třetí verze

se odvolává na údajnou kroniku rodu Zárubů, podle které měl původ označení Smiřic vzniknout takto: V místech současných Smiřic se měl již roku 839 usadit vladyka jménem Budivoj – bez rodového jména. Ten vedl spor se županem Červeného Hradce právě o zdejší krajinu, protkanou mnoha rameny Labe – mnoha řekami – v tehdejší mluvě se řeka označovala slovem „říce“. Právě v uvedeném roce 839 došlo v době vlády knížete Boleslava I. ke smíru o tomto území při řece Labi – byl uzavřen „smír o říce“. Budivoj pak byl jmenován jako Budivoj Smír ze Smírřice. Následovala řada dalších Smírů ze Smírřice. Roku 1330 už je uváděn majitel smiřické tvrze jako Svatobor ze Smiřic. Tedy Smírřice se změnily na Smiřice. Roku 1359 je již uváděno pět bratrů (Myslibor, Mikuláš, Soběslav, Ješek a Břetislav) jako Smiřičtí ze Smiřic.

Roku 1361 už je zcela historicky doložena Eliška ze Smiřic. Můžeme tedy říci, že jméno Smiřic je v podstatě odvozeno od rodu Smírů.

Smiřičtí ze Smiřic

Jako první z rodu Smiřických je uváděn roku 1405 Václav Smiřický ze Smiřic, když koupil Smiřice a sousední Číbuz. Další podrobnosti o něm nejsou známy. Údajně byl pochován v sousedních Holohlavech.

Mnohem více je známo o jeho synovi Janu Smiřickém. Roku 1417 je uváděn v souvislosti s prokazováním svého dobrého rodového původu. Ve Smiřicích samotných však Jan Smiřický prakticky vůbec nepobýval. Žil v Praze a na svých hradech, např. na Roudnici. V té době zrovna vrcholilo husitské hnutí – konaly se válečné výpravy – Jan Smiřický držel se stranou Pražanů. Jan Žižka při svých válečných výpravách dobyl Jaroměř, Dvůr Králové a Trutnov. Pak táhl na Boleslav a Mělník. Této výpravy se zúčastnil i Jan Smiřický a byl roku 1421 ustanoven hejtmanem na Mělnicku.

Roku 1423 se zúčastnil Jan Smiřický sněmování v Praze o zjednání pokoje v zemi. V roce 1425 sjednával urovnání sporů mezi Pražany a Tábority. Roku 1434 byl mezi posly na sjezdu v Řezně, kde bylo vyjednáváno o přijetí Zikmunda za českého krále. V posledních letech života přestoupil Jan Smiřický ke katolické církvi a stal se jejím horlivým přívržencem.

Při nástupu Jiřího z Poděbrad do funkce správce země poslal údajně Jan Smiřický dopis králi Ladislavovi. Tento dopis se dostal do rukou Jiřího z Poděbrad, který ho při sezení s pány předložil všem přítomným k přečtení. Všichni označili pisatele za zrádce, a že „rušitel obecného dobrého hoden je smrti nejohavnější“. Zajímavé, že tomuto označení přisvědčil i sám Smiřický. Byl vsazen do vězení, k životu mu byl dovolen pouze jeden den, aniž směl ještě spatřit manželku a své děti. 7. září 1453 byl na Starém Městě Pražském před pranýřem sťat. Otázkou dnes je, zda Smiřický skutečně intrikoval, nebo zda šlo o tzv. justiční vraždu.

Mezi držiteli Smiřic jsou ještě v letech 1453 až 1476 uváděni bratři Jan a Hynek Smiřičtí. Protože zemřeli bezdětní, Smiřice se dostaly do rukou jiných rodů (např. Trčkové z Lípy). Ironií osudu jsou tedy Smiřičtí uváděni ve Smiřicích prakticky jen v první polovině 15. století.

Smiřičtí však nezmizeli v Čechách z hospodářské ani politické oblasti. Postupně se stali nejbohatšími feudály té doby. Patřila jim velká panství, např. Náchod se statkem Ratibořickým, Jičín, Kostelec nad Černými Lesy, Roudnice, mnohé hrady a statky (např. v kraji hradeckém Třebešovský a Rýzmburský).

Na začátku 17. století Albrecht Jan Smiřický, který měl svůj palác v Praze na Malé Straně (palác Smiřických – nyní úřadovny Poslanecké sněmovny), byl jedním z vůdců odbojných českých stavů. V jeho paláci byla domluvena a pak provedena známá defenestrace, kdy byli z oken hradu vyhozeni místodržící s písařem – tohoto aktu se zúčastnil i Smiřický.

V té době se docela vážně uvažovalo o tom, že by Albrecht Jan Smiřický mohl být zvolen českým králem. Chatrné zdraví Smiřických způsobilo, že zemřel v 24 letech. O dva roky později dne 26. dubna 1621 byl hrdelní korunou odsouzen ke ztrátě všeho svého jmění a památka jeho byla na věčné časy prohlášena za prokletou a nepoctivou. Kdyby nebyl zemřel smrtí přirozenou, byl by býval jistě s ostatními českými pány popraven na

Staroměstském náměstí v Praze. Mezi zkonfiskovaným jměním byly též tři tuny zlata, obsahující 300 000 dukátů a skvostů, jež uložil ve Frankfurtě nad Mohanem a své nevěště hraběnce z Hanavy–Mürtzenbergu odkázal.

Protože nebylo potomků, Smiřičtí vymřeli po meči i po přeslici. O jejich majetek se podělili nebo byl odkázán vítězům na Bílé hoře a přívržencům vládnoucích.

Trčkové z Lípy

Trčkové z Lípy patřili k nejbohatším feudálům v zemi. Smiřice jim patřily s výjimkou několik let od roku 1498 až do konfiskace celého jejich jmění po bitvě na Bílé hoře v roce 1636. Trčkům patřilo kromě mnoha jiného také i sousední panství Opočno, které si zvolili za své sídlo a tam si také na místě původního hradu vybudovali honosný zámek.

V době, kdy Trčkové Smiřice koupili, byla ve Smiřicích tvrz, jejíž popis najdeme v urbáři smiřického panství z roku 1619.

Jeden z rodu Trčků (není přesně známo kdy a který) si dal popsanou smiřickou tvrz přebudovat podle italských vzorů na zámek – ten se však nestal trvalým sídlem žádného z Trčků – nicméně od té doby je ve Smiřicích zámek (pochopitelně že později několikrát upravovaný). Politické události v zemi způsobily, že Trčkové přišli o všechnen svůj majetek a Adam Erdman Trčka z Lípy (jeden z dědiců celého velkého majetku) byl dokonce 25. února 1634 společně s Albrechtem z Valdštejna v Chebu zavražděn.

Zámek – nedatováno (archiv města Smiřice)

Z urbáře smiřického panství roku 1619

„Od kamene sklepy pro víno, pivo i jiné, dolení vrchní klenutí, pro všeliké potřeby chování, s kuchyní, z spížirnou, z světnicemi, komorami, se vším dostatkem dost nákladně i s vodou na tvrz hnáním vystavena, vokolo té tvrze jsou také dva příkopové dosti hlubocí, skrze kteříž voda z Labe jde, jeden zděný a druhej místem dřívím a kolím vybitý a zábradly oblankovaný.

Na týchž valích jsou také dva poctivy skleповé klenuty, pro pivo a víno a třetí pro maso letního času. A lednice při něm k chování udělány jsou. Na předhradí té tvrze jsou stodoly, maršštale pro koně špitálské a vozníky. Vedle těch maršštali jsou také jiné maršštale, od kamene pro koně jízdné, a při ni dvě světnice, nahoře poctivá obilnice, k tomu pokoje nákladně vystavené i také cihlou přikryté jsou. Za těmi maršštalemi jest bečvárně k dělání sudův i také jich mytí.

Za tím vším stavením pivovar se dvěma spilkami klenutými, za ním kovárně a nad ní světnice pro čeládku pivovarskou. A podle toho sladovně s hvozdem sklenutá a nad tím veliký dvoje podlahy k svážení a k skládání pšenice, ke třem štokům k spouštění k polívání jí dosti prostranně i také sušených sladů k shromažďování i jinejmi potřebami pivovarskými se vším dostatkem a plným hospodářstvím, spravený a opatřený jest. V kterýmžto pivovaře tyto časy obtížný tři a nejmén dva vary po dvaceti třech korcích sladu se svařuje a po 32 sudech z každého varu se vystavuje a do roka jich bejvá při nejmenším učiněno jedno sto dvaceti varův, učiní sudův tři tisíce osm set čtyřiceti. Počítaje na každém sudu užitku po 45 groších českých učiní 2930 kop grošů čes. Za patoky cožkoliv se stržuje i také čeledi, jich do dvorů nahoru vydává, to se vše za žádný užitek nepokládá, nežli na vychování čeledi a záplaty jim při témž pivovaře i bednářům a kovářům zanechává. Vedle sladovně jest také dole světnice a sklep a nad tím pokoje úředníkův a písařův od kamene dobře vystaveny. Podle těch pokojů jest maršštál pro valachy myslivecké a dvorec pro ptačí psy. A při tom jest světnička vrátnému udělaná. Za hvozdem a pivovarem jest také dvorčik, v kterémž velicí a malí chlivové k chování psův a chrtův.

Při kteréžto tvrzi od dobytkův hovězích chovati se může krav dojných 60, volův na stání k krmení 40. A ti volové mlátem něco málo tluči přidává každéj, vykrmuje. Každý rok užitku přijíti může mimo všechny náklady při nejmenším těch volů přes 200 kop českých.

Za těmi všemi staveními jsou také poctivé štěpnice, rozličných roubův vyštěpované do několika set, kterážto štěpnice jest po všech stranách i stavení předhradní všeckna vodou ode mlejna na dvě strany vopuštěná a vobehnaná. A té štěpnice ovocem, když se obrodí mimo všecknu potřebu domácí při nejmenším prodejem ovocí užívá se každoročně 100 kop grošů českých.

K též tvrzi jest Labe, kteréž se počíná od gruntů Plesských a běží pod ves Semonice, Čáslavky, Černožice k Smiřicům, až se rozděluje u Smiřic a teče okolo štěpnic a přihýbá se zase dolův pod zámek pustý Pardědub (pozn.: na Skále u Skalice) k mezem lochenským, kteréž se tím položením od vrchův až dolův rybářům pronajímají a platí z nich ročně 6 kop 41 grošů českých.

Při městečku jest mlejn v nově od kamene vystavený vo šesti kolách moučných, s komorami, se světnicí klenutou, dvojími podlahami, též všechn cihlami přikrytej, z něhož každoročně mlynář nájmu platí 400 korců sutého, 30 korců pšenice a k tomu vykrmuje 24 vepřův anebo místo krmení za každého vepře 2 kopy grošů platiti má. Od toho mlejna ten díl Labe teče novými struhami přes grunty jeho milosti Páně a zase vpadá do Labe do toku svého starého nad Lochenicemi, jest dýlky od toho mlejna až do Labe 120 provazců, v kterejžto struhách nemálo ryb říčních všelijakých též rakův jest, a toto se všechno lapáním k potřebě zámku užívá. U toho mlejna jest štěpnice, jež slove hubergkovská, všelijakým štípím vysázená a dobře ohražena, z kterážto štěpnice každoročně ovoce prodává se přinejmenším za 20 kop grošů českých.

U ty štěpnice trávy se třikrát přes léto žíti a síci mohou neb jest velmi v dobrém drnu. Z kterážto štěpnice trávy dobytčům do dvora Holohlavského se k užitku klídí.“

Gallasové

Zakladatelem úspěchů rodiny Gallasů v Čechách byl potomek chudé šlechtické rodiny na zámku Campo v Tridentu Jan Matyáš Gallas. Prakticky celý svůj život zasvětil vojenské službě, ve které prošel od píky až k nejvyšším vojenským hodnostem. Nejdříve bojoval ve španělském vojsku proti Savojsku. Potom přestoupil do vojska katolické ligy. Zde se roku 1623 vyznamenal jako velitel předvoje v bitvě u Stadtlohu, když porazil Tilly Kristiána Brunšvického. Roku 1628 vstoupil do císařského vojska a zde byl povýšen na generála a velitele pěchoty. Za své bojové úspěchy byl v roce 1632 jmenován polním zbrojmistrem a povýšen do stavu hraběcího. Ve stejném roce dobyl Kamenici a v bitvě u Lützenu velel pravému křídlu císařských vojsk.

Jeho velkým příznivcem se stal frýdlantský vévoda – císařský generalissimus Albrecht z Valdštejna. Právě on dopomohl Gallasovi k maršálské holi i k titulu hraběte. Gallas se však Valdštejnovi odměnil zradou. Na konci roku 1633 se vídeňský dvůr rozhodl odstranit Valdštejna. Gallas neváhal podpořit tyto plány a začal ihned organizovat proti Valdštejnovi spiknutí vysokých důstojníků. Proto Valdštejn přišel 25. února 1634 v Chebu o život a do čela císařské armády byl postaven Gallas. Tak jak to vždy dopadá s porážkami, i Valdštejnův majetek byl zkonfiskován a rozdělen těm, kteří stáli v pravý čas na „správné straně“. Proto i Gallas byl náležitě odměněn – získal statky v odhadované ceně milionu zlatých. Získal Frýdlant, Liberec, v Praze palác Kinských a po Trčkově smrti i Smiřice (hodnota smiřického panství byla nejdříve uváděna ve výši 491 355 zl. a později z neznámých důvodů 391 555 zl.). Gallas získal zdejší panství, ke kterému patřily i statky Žiželeva, Rodova, Hořiněva a Sadová, městy Smiřice se zámekem a 40 vesnic, v roce 1636.

V čele císařské armády však Gallas už nedosáhl žádných úspěchů. Vrchního velitelství armády se definitivně vzdal v roce 1646. Brzy na to (v roce 1647) zemřel a zanechal po sobě 9 nezletilých dětí – 4 syny a 5 dcer. Smiřické panství trpělo za generála Gallase z několika příčin:

- Generál Gallas se nemohl vzhledem ke svým vojenským povinnostem věnovat dostatečně správě svého panství. Neblaze dolehl na zdejší kraj dvojí vpád švédských vojsk pod vedením Vittenberga a Zollsteina v roce 1639 a v roce 1645. Hlavní stan Švédů byl nejdříve zde ve Smiřicích a potom v Semonicích.
- Po smrti Matyáše Gallase bylo smiřické panství spravováno poručníky jeho nezletilých dětí. Na poddané velmi zle doléhala samotná robota, plenění Švédů, neúroda v roce 1629 a konečně po bitvě na Bílé hoře i snaha církve i vrchnosti na obrácení jejich náboženského cítění na katolickou víru. Proto byli na panství roku 1638 vysláni jezuitští misionáři, aby pomáhali domácím kněžím. Setkávali se však s velkým odporem. Lidé na panství setrvali při nekatolickém náboženství rozličného vyznání a před příchodem jezuitů prohlašovali, že jim dříve zlomí krky, než by se vzdali uctívání kalicha.

V soupisu poddaných z roku 1651 byli vypsáni ti, „kteří velmi poctivě, tvrdě a rebelantsky se zachovali“. Byly zde i jmenovány celé vesnice, které „svatou reformaci a vyučování v katolickém náboženství i přes otcovské napomínání skrze jezuitu odmítají a na zámek k srovnání dostaviti se nechtějí“. O Semonicích zde např. bylo napsáno, že „tato ves jest plná lidí rebelantských, protivných, kteří se na zámek dostaviti nechtějí“. Ke katolické víře se zde přihlásilo ze 105 pouze 5 lidí. A takových vsí bylo na celém panství ze čtyřiceti sedmnáct. V soupise bylo konstatováno, že i v nerebelantských vesnicích byla značná část obyvatel zaznamenána jako nekatolíci.

Rod Gallasů – uváděný jako rod Clam–Gallasů – vznikl roku 1757, když se Kristián Filip z Clamu oženil s dědičkou ohromného gallasovského majetku Marií Annou hraběnkou z Gallasu. Spojením obou jmen vznikl rod Clam–Gallasů. Majetkem i tradicí byli v tomto spojení silnější Gallasové, i když kromě Marie Anny všichni ostatní členové tohoto rodu zemřeli.

Budoucími majiteli zděděného majetku měli být bratři František Ferdinand Gallas a Antonín Pankrác Rudolf Gallas. Do roku 1659 však spravovala rodinný majetek jejich matka Marie Dorota rozená hraběnka z Lagronu s poručníky Václavem Michnou z Vacínova a Matoušem z Vernieru. Tito poručníci nechali provést v uvedeném roce 1659 vizitaci (možno říci kontrolní prohlídku) celého smiřického panství. Na jejich pokyn potom sepsal Lorenz Košín z Freydenfeldu nová urbánní registra panství. Z nich potom vyplynulo, co tehdy ke Smiřicím patřilo: 1 městys (malé městečko) Smiřice se zámkem, 53 vesnic, 14 dvorů, 8 mlýnů, 60 rybníků a další příslušenství. Jakmile se jmenovaní bratři ujali správy zděděného majetku, vydali ihned poměrně důležité rozhodnutí důležité pro naše město:

17. září 1659 prohlásili bratři Gallasové Smiřice městem a tomuto městu povolili pečet se známým erbem.

Od roku 1659 byla tak osada Smiřice povýšena do městského stavu a měla právo používat městského znaku a titulu město.

Roku 1661 si oba bratři Gallasové majetek rozdělili:

- **Antonín Pankrác Rudolf** dostal smiřické panství s městečkem a 27 obcemi. V trhové smlouvě je ještě zmiňován zámek, naproti němu stojící sladovna, pivovar, sýpka, stáje pro koně a hovězí dobytek. U zámku byl hospodářský dvůr, ovocný sad a obora.

- starší **František Ferdinand** získal vše ostatní – Frýdlant, Liberec a Hořiněves s několika vesnicemi. K tomu přikoupil ještě statky a vesnice Světí a Nedělišť. V roce 1676 prodal Hořiněves a ostatní statky a vesnice za 206 000 zl. rýn. generálovi Janovi hraběti Šporkovi, Frýdlant a Liberec si ponechal.

Roku 1679 požádal Antonín Pankrác Rudolf hraběte Černína o lámání kamene v lomu u Velichovek na blíže neurčenou stavbu. Že by už počítal se stavbou smiřického kostela? Ke stavbě se však nedostal, protože už roku 1685 prodal celé panství Izabele Magdaleně ovdovělé hraběnce Šternberkové.

Bez ohledu na svůj poměrně podivný původ rodinného bohatství patřil rod Clam–Gallasů k nejváženějším šlechtickým rodinám v Čechách a roku 1719 se stal jeden z Gallasů – Jan Václav Gallas – dokonce neapolským místokrálem.

Prohlášení Smiřic městem roku 1659

„My, František Ferdinand a Antonín Pankrác, bratři, svaté říše římské hrabata Gallasové na zámku Campo a Freienthusen, páni panství frýdlantského, libereckého a smiřického, římské císařské milosti obrsté doznáváme tímto veřejně a dáváme věděti každému, že nám rychtář, přísežní, obecní starší a všichni občané a obyvatelé našeho městečka Smiřic, naši poddaní a milí, věrní poddanské poslušnosti, dávají věděti, že u nich často se vyskytují takové případy, že je potřebí soudní neb městskou pečeť přiložiti a přitisknouti. Žádají poníženě, abychom jim povolili pečeť, na níž v bílém poli je viděti tři jetelové listy, pod kterými řeka teče a nad ní most, s nadpisem okolo: Sigillum oppidi Smirzicensis ad Alb. in Anno: 1659. Poněvadž tuto jejich poníženou prosbu nemáme za nespravedlivou i uvážili jsme milostivě, že taková žádost obce Smiřic k budoucímu jejímu lepšímu zvelebení poslouží a tím také nikomu k nějaké škodě nemůže býti, tedy tím spíše a více ráčili jsme ochotněji vyhověti.

Tudíž tímto povolujeme a dáváme svrchu zmíněnému rychtáři, přísežným, obecním starším a všem našim poddaným tuto milost a svobodu, aby mohli a měli bez překážky užívati nadepsané pečeti u soudu ve všech případech a případnostech. Na osvědčení toho přitiskli jsme na tento výsadní list náš rodový hraběcí decret a také jsme se vlastnoručně podepsali.“

Dáno v našem domě na Starém Městě Pražském sedmnáctého září 1 6 5 9.

pečeť Gallasů

František Ferdinand Gallas Antonín Pankrác Gallas

Gallas jako vrchní velitel vojsk

V té době trpěly Čechy vpády švédských vojsk. Proto byl Gallas roku 1637 ustanoven vrchním velitelem vojsk proti Švédům, kterým velel Banner. Gallas však musel se svým vojskem ustoupit nejdříve do Pomořan, potom do Meklenburska a potom až do Čech. Jeho mnohé

válečnické neúspěchy byly zřejmě způsobovány jeho zálibou v holdování alkoholu. Proto se Gallas roku 1639 vzdal vrchního velení. V tomto roce obsadilo i Smiřice švédské vojsko, ve zdejší kraji měli Švédové hlavní stan – se svým velitelem Bannerem se usadili přímo zde ve Smiřicích. Ovládli celé okolí a hospodařili zde velmi krutě. Zapálili osadu Smiřice i místní zámek, kde shořel zámecký archiv. Způsobená škoda činila 178 155 zl. Z historických pramenů se dočteme, že v té době byla v Čechách vypálena a vydrancována třetina vesnic. Někdy prý hořelo až 100 vesnic najednou. Švédové byli v našem městě nevítanými hosty znovu ještě v roce 1643, kdy zde měli svůj stan švédští generálové Wittenberg a Žoldstein (*pravopis podle Josefa Zemana*). A znovu se 27. října 1645 na Hradecku a tedy i na Smiřicku objevilo 6 000 švédských vojáků pod velením generála Torstensohna. Když se jim nepodařilo dobýt Hradec Králové, utábořili se v okolí. Torstensohn odtáhl s jiným houfem k Litoměřicím a velení nad vojskem v našem okolí předal Königsmarkovi. Švédy vypudil ze Smiřic maršálek Piccolomini. Roku 1643 se stal Gallas velitelem císařských vojsk znovu. Když však byl znovu poražen švédským vojskem pod velením Torstensonova, vzdal se Gallas v roce 1644 opět velení armády. V roce 1646 mu bylo znovu svěřeno vedení armády. Dostal za úkol vniknout s císařským vojskem do Bavor a přinutit vévodu Maxmiliána k silnějšímu odporu proti Francouzům. Ani tentokrát se Gallas jako vojevůdce nevyznamenal, protože musel se svým vojskem opět ustoupit až do Čech.

O smiřickém zámku

„Smiřický zámek (ano, zde už je uváděn zámek!) je z gruntu od kamene s mnohými pokoji, komorou, sklepy suchými a spižírny vystavěný, střecha šindelem pobitá, vůkol téhož zámku příkopy a v těch příkopách voda, na příkopách některé kusy zahrady vysázeny, před tím zámkem pivovar se vším příslušenstvím a co k pivovaru náleží, při něm pokoje, kde hejtman zůstává, vše od kamene vyzdvíženo, v kterýmžto pivovaře za předešlých let starý a bílý pivo na 60 sudův čtyřvěderných se vařivaly, nyní pak toliko pšeničná piva na 30 sudův čtyřvěderných se vaří a dává se na jeden sud pšenice jeden strych, při témž pivovaře velký štok od kamene vyzdvížený, v kterémžto marštaly na mnoho koní jízdních i kočovských, a nahoře nad těmi marštaly špejchary na sypání obilí se nachází, dole pak také vedle téhož štoka nacházejí se chlívky pro hovězí dobytek, vedle nich kůlna pro vozy, též dílna pro koláře a ratejna pro čeled' a za touž ratejnou veliká štěpnice s mnohým pěkným stromovím vysázená a v též štěpnici mlíčník a pramen vody okolo něho tekoucí.“

Šternberkové

Po Gallasech se stali majiteli Smiřic a celého smiřického panství Šternberkové. Ti byli majiteli Smiřic na přelomu 17. a 18. století a zasloužili se především o to, že se nyní můžeme právem chlubit významným barokním kostelem. Do vlastnictví Šternberků se Smiřice dostaly dnem 1. října 1685, kdy zdejší panství koupila od Antonína Pankráce Gallase Isabella Magdaléna, ovdovělá hraběnka ze Šternberka, rozená de Porcie.

Když hraběnka Isabela Magdaléna ze Šternberka kupovala 1. října 1685 od Gallasů smiřické panství (za 350 000 zl. a 3 000 zl. klíčného

(téměř dvě třetiny trhové ceny představovaly dluhy) pro svého teprve sedmiletého syna Jana Josefa, byla již 7 let vdovou. Její manžel Jan Norbert ze Šternberka byl zřejmě podlomeného zdraví, protože zemřel pár měsíců po narození svého nejmladšího syna v nejlepších letech svého života 27. září 1678.

Isabella Magdaléna však panství držela pouze dva roky a odkázala ho roku 1687 svému synovi Janu Josefovi (Ignáci Karlu Janu Josefovi Kazimírovi) ze Šternberka. Protože však byl ještě nezletilý (bylo mu 9 let), byl vedením smiřického panství ustanoven jeho strýc Václav Vojtěch ze Šternberka a na Zelené Hoře.

V roce 1695 se teprve sedmnáctiletý Jan Josef oženil s Marií Violantou hraběnkou z Preüssingu. V roce 1699 se jim narodila dcera Marie Terezie Violanta ze Šternberka. Když jí byl jeden rok, její rodiče, mladičkový manželský pár, se vypravil v roce 1700 na cestu do Říma. Na zpáteční cestě však zahynuli v rozvodněné a rozbouřené řece Innu (blízko Öttingu v Rakousku).

Rozsáhlý majetek (panství Smiřice, Vršovice, Veselí, Karlštejn, Kumburk a Úlibice) zdědila jejich teprve roční dcera Marie Terezie Violanta. Prastrýc Václav Vojtěch ze Šternberka se stal – stejně jako jejímu otci – jejím poručníkem.

Václav Vojtěch ze Šternberka jako správný poručník měl zájem o zavedení pořádku do hospodaření a zavedl v roce 1689 nové gruntovní knihy všech obcí. V archivu v Zámruku bychom mohli nahlédnout do „gruntovní knihy“ – knihy vázané v kůži, okované a sepnuté kovovými sponami.

Záslouhou poručníka Václava Vojtěcha ze Šternberka bylo dále to, že už 19. května 1705 bylo pokračováno ve stavbě zámeckého kostela, kterou přerušila tragická smrt mladého manželského páru roku 1700. Roku 1711 se už v kostele křtilo a vysvěcen byl roku 1713.

Dá se říci, že Smiřice měly štěstí, že poručníkem obou dětí – syna a vnučky původní majitelky – byl tak dbalý muž, který se zřejmě postaral o pořádek v účtech a evidenci obnovením gruntovních knih. Poddaným byl pánem milostivým, kterého si vážili.

Poručník Václav Vojtěch ze Šternberka dbal o dobré hospodaření, učinil administrativní reformy, větší spravedlnost pro lid a dá se říci, že se postaral i o povznesení Smiřic postavením cenného kostela – všechny tyto zásluhy byly někdy neprávem připisovány mladičkému majiteli Janu Josefovi.

Co však poznamenat k osobě majitelky panství Marie Terezie Violanty? V době, kdy ztratila rodiče, byla natolik malá (1 rok), že byla zcela odkázána na opatrování – panství za ni spravoval prastrýc. Jak bylo zvykem, poměrně brzy (v 16 letech) se provdala – roku 1715 (asi by bylo přesnější „byla provdána“) za Leopolda hraběte z Paaru. O jejím manželovi v historických záznamech není prakticky žádný záznam.

Marie Terezie Violanta zřejmě všechno svoje životní směřování věnovala víře a církevním záležitostem. Dá se říci, že žila přísně katolicky a byla klasickým příkladem fanaticky nábožensky založené feudální paní. Z jejích záznamů a deníků je možno se dovědět, že sice

nebyla krutá vůči poddaným, ale neodpouštěla žádné dávky, neudělovala milosti a privilegia. Veškerou svoji snahu upřela na službu církvi.

V době náboženských sporů a válek se hraběnka Marie Terezie ze Šternberka projevovala jako přísná katolička. O postavení lidu na panství však výmluvně svědčí skutečnost, že zámecká věznice byla trvale plná odpůrců násilné rekatolizace. Ještě do roku 1639 probíhala násilná rekatolizace nesystematicky. Po tomto roce začala rekatolizace systematická. Přestože již v roce 1650 byly Hradec Králové a Jaroměř zcela katolizovány, Smiřice i celé panství byly většinou nekatolické.

V roce 1747 zemřel Marii Terezii její manžel Jan Leopold hrabě z Paaru. Provdlala se znovu a jejím druhým manželem se stal Jan Daniel z Gastheimu. Druhý manžel Marie Terezie ze Šternberku zemřel v roce 1761 a vdova po něm zdědila obec Jeřice. Druhého manžela však o dlouho nepřežila, protože ve stejném roce 1761 také zemřela. Je možno prohlásit, že Marie Terezie byla v dějinách Smiřic jejich majitelkou nejdéle – po dobu 60 let. Navíc patřila k majitelům, kteří používali Smiřice a zámek jako svoje sídlo.

Majetek zdědil její syn z prvního manželství **Jan Václav hrabě z Paaru**, království uherského velkokřížník řádu sv. Štěpána, Jeho císařské milosti skutečný tajný rada, komoří, plukovník a říšský dvorský generální dědičných zemí pošt mistr. Roku 1769 byl povýšen do stavu říšských knížat. Panství rozšířil zakoupením Újezdu od Josefa Malovce z Malovic (Újezd už ke Smiřicím dříve patřil).

Systematické plánování a výstavba pevností proti pruskému Slezsku v horním Polabí mělo přímé důsledky i pro dějiny Smiřic. Po hradecké pevnosti byla navržena v šedesátých letech další pevnost v místě bývalé osady Ples u Jaroměře, patřící ke smiřickému panství. Vzhledem k tomu, že Smiřice navíc ležely uprostřed mezi právě stavěnou hradeckou a novou navrhovanou, pozdější josefovskou pevností, staly se předmětem zájmu vojenského eráru a v důsledku toho i císařské komory. Samotné jednání o koupi statku nám uniká, o to lépe je dokumentováno období krátce po koupi. Na Nový rok 1780 byla ve Vídni uzavřena tržová smlouva, kterou v té době již kníže Jan Václav Paar prodal panství Smiřice s inkorporovanými statky Ples, Jasenná a Újezd za 700 000 zlatých císařské dvorní komoře. V tržové smlouvě je zmiňována zámecká budova, jízdná a dvoje stáje – právě jmenované budovy byly při koupi oceňovány jako potřebné, zámecký inventář byl považován za nepoužitelný. V první řadě však byl sledován hladký průběh výstavby plesské (josefovské) pevnosti.

Tím také skončilo působení Šternberků ve Smiřicích. Jinak si však Šternberkové dokázali zachovat přední místa v českém politickém a veřejném životě v 19. a dokonce i ve 20. století. Např. hrabě Václav Vojtěch ze Šternberka kandidoval za Smiřice v roce 1909.

Marie Terezie Violanta pro církev

Služby Marie Terezie Violanty ve prospěch církve byly podporovány jak prvním manželem Janem Leopoldem hrabětem z Paaru, tak i druhým manželem Janem Danielem z Gastheimu. V roce 1715 (bylo jí teprve 16 let) založila nadaci, která se později nazývala podle jejího druhého manžela gastheimskou. Roku 1747 k dotaci ecclesiae confraternitatis a k výživě světského kněze růžencového upsala 400 zl. Roku 1755 ustanovila Bratrstvo

sv. růžence a místo zvláštního kněze růžencového ustanovila tzv. zámeckého kaplana. K dotaci ecclesiae confraternitas věnovala 10 000 zl., aby bylo v zámeckém kostele měsíčně slouženo 17 mší, jedno roční rekviem, a aby v kapli hořelo stále věčné světlo. Bratrstvo růžencové bylo zrušeno r. 1784. Dále nechala postavit a opravit řadu kostelů v blízkém okolí. *(Kromě nadace Marie Terezie Violanty byla později ještě založena roku 1758 nadace Karla Mayvalda, později vznikly ještě nadace Jiřího Valáška, barona Liebiga a Ed. Malburga.)*

Do kostela nechala zbudovat postranní oltář Panny Marie Růžencové s obrazem Madony, podávající růženec sv. Dominikovi – obraz z roku 1755 je dílem Ondřeje Mayvalda z Hradce Králové. Již při svěcení smiřického zámeckého kostela roku 1713 byl na hlavním oltáři obraz s námětem „Klanění tří králů“. Jako cennou rodinnou památku ho nechala Marie Terezie roku 1727 převézt na své další panství do Bechyně. Název obrazu nám je známý, ale v tomto případě se ještě nejednalo o dílo Petra Brandla, byť to byl obraz se stejným námětem. Vtírá se myšlenka, že na původním oltářním obraze klanících se králů byla zachycena podoba tváře někoho z rodu Šternberků. Malíři totiž často na svých obrazech znázorňovali podobu objednavatelů obrazů, někdy na nich zachytili i podobu svou. Protože podoby Šternberků neznáme, obraz nám již dnes nic neřekne. Známe však Šternberkovskou psychiku – tvář malého děvčátka (snad Marie Terezie) můžeme na jednom obraze vidět. Uvedený původní obraz Klanění tří králů se nachází dosud v bechyňském děkanském chrámu sv. Matěje a není divu, že byl dlouho považován za dílo Brandlovo.

Marie Terezie darovala kostelu paladium hraběcí rodiny – obraz Bohorodičky. Lidé tomuto obrazu, umístěnému na hlavním oltáři pod velkým obrazem Petra Brandla, říkali „Smiřická Panna Maria“ (také Smiřická Madona).

V roce 1724 dala Marie Terezie postavit v kostele postranní oltář s obrazem sv. Jana Nepomuckého.

Roku 1727 dala hraběnka namalovat pro smiřický kostel nový obraz opět s tematikou klanění tří králů. Tuto práci svěřila významnému malíři té doby Petru Brandlovi. Proč právě Petru Brandlovi? Dalo by se soudit, že mu chtěla dát vydělat a tím jej podpořit. Petr Brandl v té době žil v Hradci Králové. Finančně na tom byl velmi špatně a navíc se kruh věřitelů kolem něho stále více uzavíral. Jeho manželka se hlásila o výživné a Petr Brandl měl první stání u soudu před právě nastoupivším královéhradeckým hejtmanem Kryštofem Voračickým z Paběnic. Petr Brandl se hraběnce Marii Terezii Paarové za její přízeň odvděčil svým vrcholným dílem. Za obraz, na kterém hraběnce hodně záleželo, dostal odměnu 1 700 floranů (zlatých). To mu pomohlo splatit část jeho dluhů.

Z Brandlovy ruky vyšel ještě nepochybně oválný obraz sv. Blažeje, který je umístěn na patronátním oltáři (datován je rokem 1713). Sv. Blažej na obraze uzdravuje nemocnou dívku. Tradice říká, že postava dívky na obraze představuje hraběnku Marii Terezii. Ta prý trpěla vleklou krční chorobou. Obraz nechala namalovat jako obětní dar světcu, který ochraňuje věřící právě před krčními chorobami (viz Svatoblažejské požehnání). Donedávna byly vedeny spory, zda je obraz dílem Brandlovým nebo neznámého mistra z Brandlova okruhu. Nejnovější výzkumy ukázaly, že jde o Brandlův originál.

Pod tabernáklem umístila roku 1747 Marie Terezie obrázek p. Marie s Ježíškem – rodinné paladium. Podle tradice získala obraz v Římě, spíše se však jedná o vzácné dílo české pozdní gotiky kolem roku 1470. Právě tak věnovala později rodinný obraz Matky Boží ve stříbrném rámu, který však za francouzské války v r. 1809 musel být odvezen. Tento obraz byl od celého rodu Šternberků vysoce ceněn a vážen a nazýván jako p. Maria, matka rodu.

Roku 1740 nechala hraběnka svým nákladem postavit nedaleko kostela (u zdi parku – nyní je tato socha na západní straně kostela) „k mravnímu povznesení poddaných, kteří málo zbožnosti jevíli“ sochu Jana Nepomuckého – na podstavci jsou znaky Paarů a Šternberků.

Jen pro zajímavost – roku 1785 byl kostel vykraden a byla odcizena monstrance (jak vidíte, nekrade se jen v současné době) – novou věnovali kostelu r. 1810 držitelé mlýna manželé Václav a Anna Šefelínovi.

Černilov měl už v té době katolický farní chrám sv. Štěpána z roku 1752, vystavěný nákladem tehdejší majitelky panství (Smiřice) Marie Terezie hraběnky z Gastheimu, rozené hraběnky ze Šternberku.

Obnova gruntovních knih

V nových gruntovních knihách byly „všechny nápady a spravedlnosti přesně vedené“. Oproti knize staré se už nesmí stát, aby „nápadníci mnozí už třeba i více let zápisů neměli“. Dříve se nespravedlivě stávalo, „že mnohej, nemaje na gruntě co pohledávat a nepatříc mu nic, peníze bral a který spravedlivou pretenci měl, ten nedostal nic. Skrže což ta největší nepořádnost a křivda mnohému chudému člověku se konala. Do budoucna může být každý ubezpečen, že jemu každému, ať po rodičích, nebo přátelích, jemu pocházejících nápadech a podílech za spravedlivé se stane.“

Rekatolizace na Smiřicku

Na Smiřicku byly prováděny tzv. dragounské prohlídky a vyhledávány kacířské knihy. V roce 1717 za přítomnosti misionáře jezuity Matouše Štěpnického bylo na zámeckém nádvoří spáleno mnoho knih. Další hranice vzplála po šesti letech, večer před Janem Křtitelem, přičemž školní mládež zpívala tuto píseň: „Pálíme zde Husa Jana, by nebyla naše duše žhána...“

Přes veškerý nátlak a nebezpečí byly na smiřické panství přinášeny kacířské knihy (tzv. špalíčky) ze Žitavy a nedalekého Pruska. Smiřice byly navštěvovány evangelickými emisary. Přistižení byli trestáni bičováním a smrtí. Klasickým příkladem je zdařilý útěk Jiřího Prokeše ze zámeckého vězení. O této události je zachována první sloka exulantské písně.

Že se jezuitům nepodařilo zničit všechny reformační náboženské tisky, o tom svědčí i to, že ve Smiřicích jsou dodnes uchovány v soukromé sbírce. Bezesporu nejvzácnějším exemplářem je modlitba českých utrakvistů napsaná na pergamentu a datovaná do roku 1621.

Císařská koruna

Roku 1780 koupila za vlády Josefa II. císařská koruna za 700.000 zl. majetek, který byl v držení Jana Václava hraběte z Paaru (syn Marie Terezie ze Šternberka z prvního manželství). Později byla k tomuto majetku přikoupena za 587 000 zlatých Hořiněves.

Na území smiřického panství se nacházela i ves Ples, jejíž území bylo zvoleno k výstavbě pevnosti na obranu proti Prusům. V době výstavby (1781–1787) bylo hospodářskému úřadu ve Smiřicích nařizováno, aby denně nastoupilo (střídání po 14 dnech) do práce na výstavbě pevnosti 16 osob s lopatami a motykami – mělo se tak stát bez odporu. Na zámku byla zřízena nemocnice pro nemocné dělníky ze stavby pevnosti. Východně od Labe byla postavena kaplička a zřízení hřbitov, kde byli pochováváni ti, kteří zemřeli při budování pevnosti.

Od roku 1848 se smiřické panství změnilo v říšský statek (Reichsdomain) a dostalo se pod správu c. k. privátní rakouské banky ve Vídni.

Protože však panství nepřinášelo dosti velké zisky, bylo prodáno roku 1863 za 2 505 000 zl. baronu Janu st. Liebiegovi, který pocházel ze soukenické rodiny a náležel již mezi podnikatelské kruhy.

Pokud byly Smiřice v letech 1780 až 1863 v majetku rakousko-uherské císařské komory, její zájem byl v první řadě zaměřen na výstavbu josefovské pevnosti. Smiřice jim byly dobré jen jako zdroj pracovních sil. Zvelebení města je jistě vůbec nezajímalo. Navíc Smiřice byly v roce 1839 postiženy velkým požárem, při kterém shořelo více než 50 domů – shořela i dřevěná radnice s bohatým archivem. Ve Smiřicích zůstalo zachováno 150 domů, ve kterých žilo 1 234 obyvatel – před požárem bylo město mnohem rozsáhlejší.

Rozvoj města stagnoval až do vybudování železnice a zejména do jeho průmyslového využití baronem Liebiegem, který zdejší panství roku 1863 koupil za 2 505 000 zlatých. Baron Jan Liebieg byl nazýván soukenickým baronem. Rodinná historie Liebiegů uvádí, že ze soukeníka a později faktora se povznesl Jan Liebieg do šlechtického stavu zbožností a prací, což vystihuje heslo na rodovém znaku „Ora et labore“ (Modli se a pracuj). Liebiegův zájem o Smiřice nepochybně vyplýval z jeho velkorysého plánu na povznesení Liberce na novou českou metropoli a na nejkratším železničním spojení mezi Vídní a Berlínem. Smiřické panství právě výhodně leželo na této spojnici.

Je skutečností, že baron Liebieg jako majitel Smiřic přispěl k rozvoji městečka a není divu, že u obyvatelstva získal velkou oblibu. S baronovým pobytem začal ve městě i v celém okolí hned čilejší život.

Zámek s kaplí v r. 1863 (snímek z www.smirice.eu)

Baron Liebieg poskytl za války roku 1866 zámek pro lazaret pro 40 mužů rakouské armády. Za svou činnost byl Jan Liebieg povýšen jeho Veličenstvem do stavu baronského s titulem „barona z Liebiegů“ – tento titul dědičně patřil i všem jeho nástupcům. Říkalo se, že tuto poctu získal od císaře hlavně proto, že od státu nevyžadoval žádnou náhradu za škody způsobené Liebiegovým velkostatkům válkou v roce 1866. Pro Liebiega však nebylo toto období pro podnikání nevhodnější dobou. Bitva svedená u Sadové značně zdevastovala panství. Navíc důsledky mírové smlouvy Rakouska a Pruska (konec Německého spolku a vznik Severoněmeckého spolku) udělaly škrt Liebiegovi plánu na povznesení Liberce. Důsledky se určitě promítly i do smiřických dějin.

Po sedmi letech svého působení ve Smiřicích starý pán Liebieg po delší nemoci 16. června 1870 na zámku zemřel. Třetí den byly jeho ostatky převezeny ve slavném průvodu na nádraží a vlakem odvezeny do rodinné hrobky do Liberce.

Majetek zdědili jeho tři synové a dva zeťové – Smiřice získal syn František. Ten byl velkým znalcem parků, jejich zakládání, údržby a ctitelem zeleně vůbec. Byl to on, kdo založil zámecký park. Záliba však byla tak nákladná, že ji nemohl dlouho holdovat ani tak zámožný člověk, jako byl František Liebieg. Roku 1868 předal své dceři Gabriele velkostatek ve Světí. Nákladná záliba spolu s neutěšenou hospodářskou situací byla příčinou toho, že začal prodávat části panství. Roku 1871 odprodal za 80 000 zl. Mezleč (dnes Mezilečí severně od České Skalice) knížeti ze Schaumburku. V roce 1882 zbytek zadluženého majetku Liebiegů propadl nejvyššímu císařsko-královskému fondu.

Když v roce 1882 připadl zbytek zadluženého majetku Liebiegů nejvyššímu císařsko-královskému fondu rodinnému, dá se říci, že Smiřice vlastně patřily Habsburkům.

Aktivity barona Liebiga

Liebieg tehdejší zcela zemědělské městečko zprůmyslnil. První Liebiegovou starostí bylo upravit pro sebe zámek a jeho okolí a tím dát sídlu patřičnou důstojnost. Dbal na to, aby celý zámek a všechny dvory byly opraveny a vše bylo uvedeno do pořádku. Zahradnictví v Hořiněvsi zrušil a o to intenzivněji je udržoval ve Smiřicích. Povolal dobrého zahradníka a u zámku nechal zřídit vzornou ovocnou školku, a v Hořiněvsi nechal bažantnici upravit na

přírodní park s pěšinami i letohrádkem. Honitbu měl v lese Svíb u Máslojed. Bylo tehdy zvykem, že šlechtické rodiny měnily během léta pobyt i vícekrát přejíždějící ze zámku na zámek; každá ale měla své nejoblíbenější sídlo, kde se převážně zdržovala a pro Jana Liebiega to byly Smiřice.

V Liebiegově konání vždy převládala účelnost a hospodárnost; vzdálené pozemky (pokud mu nevyhovovaly) raději hned rozprodával (např. bažantnici v Holohlavech). Aniž by si toho byl vědom, stával se z něho (z textilního a báňského podnikatele) znamenitý ekonom. Zaváděl hlubokou orbu a intenzivní hospodaření, učil rolníky vážit si kravského hnoje a nenechávat ho rozptylovat pastvou. Do Smiřic i do Hoříněvsí se dovážely z libereckých textilních továren vagóny hadrů a odpadků, jimiž se přihnojovala pole. Byl to opět Liebieg, kdo začal kupovat umělá hnojiva, vynalezená v Německu – než je použil, nechal je nejdříve chemicky prozkoumat. Zaváděl drenážování pozemků, první použil řádkového secího stroje. Jeho zahrady přinášely osvědčené druhy ovoce: jablka panenská, jeptišková, míšenská, kožená, granátová a další.

V polovině 19. století se stávalo střediskem průmyslu i Liberecko. Do podnikání se zde významně zapojil i baron Liebieg. Průmysl tohoto severního výběžku Čech potřeboval dopravu vyrobeného zboží a hlavně dopravu uhlí pro zmíněné parní stroje. Proto vznikla snaha spojit toto nové průmyslové centrum s hlavou tehdejšího mocnářství – s Vídní. Po řadě složitých jednání a řešení rozporuplných stanovisek byla v polovině roku 1856 ve Vídni schválena definitivní trasa železniční trati, která měla spojit Pardubice s Libercem. Vypracovaný projekt byl definitivně schválen rakouským císařem ve Vídni 15. června roku 1856. Tím byla otevřena cesta k budování třetí železniční tratě v Čechách. Byla ustanovena akciová společnost „C. k. privátní Jiho-severoněmecká spojovací dráha“. Tento název se však vůbec neujal a psalo se o Pardubicko-liberecké dráze.

Nádraží v roce 1871: nahoře jsou budovy restaurace Na lednici, provozní budovy nádraží na snímku nejsou – byly by napravo (snímek z www.smirice.eu).

Pro rozvoj Smiřic bylo jistě dobře, že zde prochází železnice. Západní částí města byla dříve osada Smiřičky a železniční trať byla vytyčena na jejím území. Proto zde byly odkoupeny a pak i zbořeny domy čp. 65 (dům pana radního Kučery), 48, 49, 50 a 54. Jedná se o území pod Lednicí a pod kopcem směrem na

Rodov. Trať si zde vyžádala vybudování průkopu. Ukázalo se, že toto území bylo obýváno lidmi již v dávnověku. Svědčily o tom četné archeologické nálezy. Na dráze pracovalo 10 000 dělníků. Pracovalo se pochopitelně bez dnes známých velkostrojů – pracovním nářadím byla lopata a krumpáč, a materiál se převážel dřevěnými kárami a koňskými potahy.

Když si nejdříve ověřil výsledky cukrovarů v okolí (zvláště Jana Harracha v Sadové a Weinricha v Syrovátce), postavil baron Liebieg v r. 1867 cukrovar i ve Smiřicích. V roce 1864 vystavěl parní pilu, ve které byly pro průmyslové využití zpracovávány stromy, pokácené v lesích smiřických. Obě stavby pomohly smiřickému obyvatelstvu pracovními příležitostmi, vždyť jen na pile pracovalo více než 100 lidí.

Ke zvelebení Smiřic přispělo zpevnění vozovky na hlavní ulici a vybudování chodníku. Liebieg nechal postavit restauraci „Na lednici“. Byla schopna pojmout až 200 stolovníků, odtud byla překrásná vyhlídka do dálky a byly zde pravidelně pořádány koncerty vojenské hudby.

Liebieg se zasloužil také o vybudování lokální trati do Sadové. Nesouhlasil s navrženou stavbou nádražní budovy a císařsko-královské dráze nabídl postavit budovu nádraží podle svých představ a na svůj náklad.

Nakonec mu byla povolena stavba nádražní budovy a vznikla docela zajímavá kuriozita – jediné nádraží na území ČR, která je postaveno ve stylu loveckého zámku včetně tzv. zvířecího příkopu.

Současná podoba nádraží (foto Přemysl Andrýs, www.smirice.eu)

Podnikání ve městě

Od poloviny 19. století lze zaznamenat ve Smiřicích vzestup hospodářského podnikání, růst města a počtu jeho obyvatel. Charakteristická zde zůstala malovýroba, nevznikl zde žádný větší průmyslový závod, rozvoj se poměrně brzy zastavil a již koncem 19. století nastává stagnace, která i přes některé úspěchy městského podnikání provází další vývoj města prakticky až do druhé světové války. Dosvědčuje to i vývoj počtu obyvatel města: v r. 1849 mělo město 1 234 obyvatel bydlících ve 150 domech. O 50 let později (r. 1890) počet obyvatel vzrostl na 2 247 a počet domů na 202. Při posledním soupise před 2. světovou válkou (1938) bylo napočítáno 2 362 osob. Po mnichovských událostech se počet obyvatel zvýšil příchodem českých vystěhovalců z pohraničí, ale v průběhu roku 1945 se znovu snížil asi na 2 300.

Období kapitalistického rozvoje začíná ve Smiřicích po r. 1848. Dne 10. května 1848 zde byla zřízena 1. setnina smiřické národní gardy, do níž „dobrovolně a s nadšením všichni muži do 50 let vstoupili“. Setnina měla 60 mužů, vlastní stejnokroj a 26člennou hudbu. Kromě

cvičení drživali gardisté noční stráž. Po úředním zrušení národní gardy zůstal ve Smiřicích jen její prapor s obrazem sv. Václava. Dne 13. června 1848 se ve smiřickém zámku konala za velké účasti lidí z celého okolí první volba poslance do obnoveného zemského sněmu.

Roku 1850 došlo k uskutečnění správních reforem v Rakousku. Vrchnostem bylo odňato politické a soudní řízení a bylo svěřeno podkrajským a okresním úřadům a soudům. Smiřice se dostaly pod pravomoc politického okresu Dvůr Králové n. L. a soudního okresu Jaroměř. Stojí za zmínku, že v r. 1887 byl zástupci města podán návrh na zřízení okresního soudu ve Smiřicích, bylo za něj několikrát intervenováno, v r. 1891 dokonce v audienci u samotného panovníka. Návrh se však nikdy neuskutečnil.

Za prusko-rakouské války r. 1866 prožívaly Smiřice v bezprostřední blízkosti josefovské pevnosti vzrušující dobu. I zde se postavilo obyvatelstvo ze strachu o budoucnost národa a českých zemí za zájmy monarchie. Do josefovské pevnosti odešlo z města vypomáhat šest pekařů a místní obuvníci nabídli, že budou dodávat vojsku obuv. Na hatích u Smiřic se cvičilo ve střelbě dělostřelectvo z Josefova. Na smiřickém nádraží byly uskladněny od Josefova kolejnice a vozový park. Ze Smiřic a okolí prchalo v panice obyvatelstvo k Pardubicím. Pruské sbory se valily od Jaroměře k Chlumu, vojsko obsadilo Smiřice a labské mosty a rozložilo se po levém břehu řeky až k Pardubicím. Začala rekvizice dobytka a dřeva a smiřické závody dodávaly vítězné armádě pivo, kořalku, víno a ocet.

Právě do údobí kolem prusko-rakouské války r. 1866 spadá počátek rozvoje hospodářského podnikání ve městě. Liebieg upravil smiřický zámek a zřídil nad Smiřicemi pilu, jíž padly za oběť krásné dubiny v okolí. Pila měla 10 strojů a zaměstnávala několik desítek dělníků. V r. 1866 započal Liebieg s výstavbou cukrovaru a v r. 1867 již byla první řepná kampaň. V Liebiegově době byla nad Smiřicemi zřízena i nová cihelna. V r. 1880 měla cihelna v provozu 2 vypalovací pece.

Zmínky o mlýnu nacházíme již v 15. století, ale od poloviny 19. století dochází k rozvoji mlýna. V r. 1858 jeho majitel V. Batista rozšířil mlýn a zřídil v něm dočasně i přádelnu. V r. 1876 vyhořel, ale po jeho koupi továrníkem Kleinem v r. 1878 byl mlýn obnoven a přestavěn. V letech 1882 a 1891 byly pořízeny místo vodních kol turbíny. Později se využívalo i parního pohonu. Za týden se tehdy semlelo na 6 vagónů obilí. Mlýn zaměstnával 12 dělníků a 2 úředníky. Další vzestup mlýna se počíná v r. 1920, kdy jeho akcie skoupil podnikatel V. Bruna. Výroba prudce stoupla, takže bylo zaměstnáno až 70 dělníků a 12 úředníků. Koncem 20. let však došlo k prudkému úpadku výroby. Teprve další akciová společnost, jež ho koupila r. 1930, zajistila mlýnu novou prosperitu.

Počátky lihovarnictví ve Smiřicích sahají před rok 1755, kdy německý podnikatel M. Mautner (příslušník rodiny později známé pod jménem Malburg) v zámeckých budovách zřídil lihovar. V druhé polovině 19. století se závod rozšířil již v samostatnou továrnu. R. 1867 byla založena octárna, v letech 1881–87 se zde vyráběly i cukrovinky.

Před první světovou válkou byla do závodu postavena nádražní vlečka. Kolem r. 1920 byl součástí tehdy největší smiřické továrny nejen lihovar, ale též čistírna lihu, likérka, draslovna, octárna, výrobní octanu olovnatého, hořčice a malinové šťávy i velkoobchod vínem. V době kampaně bylo zde zaměstnáno až 100 dělníků a 23 úředníků.

Malburgova továrna (www.smirice.eu)

Značný vzestup prodělalo v popisovaném období i podnikání české rodiny Lefnarových. Původně byl majetkem této rodiny obchod smíšeným zbožím a později hostinec. V r. 1881 zřídili jako jedni z prvních ve východních Čechách sušárnu čekanky, která jí ročně zpracovala na 20 vagónů. Roku 1911 zavedl Lefnar výrobu kávovin, od níž však pro velkou konkurenci upustil a od r. 1928, kdy zřídil parní pilu, věnoval se podnikání v tomto oboru.

Zadní část pivovaru (www.smirice.eu)

V budovách na zámeckém nádvoří se vařilo pivo. Bylo známé svou dobrou jakostí, k níž přispívaly i výborné sklepy u nádraží. Chladno v letním období se zde udržovalo navážením zásob ledu ze zimního období.

Městské řemeslo i obchod byly pochopitelně v soukromých rukou. Pouze jedna prodejna patřila Ústřednímu konzumu v Hradci Králové. Smiřice se staly přirozeným hospodářským střediskem okolních obcí, kam dojížděli vesničané nejen nakupovat, ale též prodávat své výrobky na pravidelné trhy. V samotných Smiřicích bylo jen několik zemědělských usedlostí s nevelkou výměrou pozemků. Proto filiálky dvou hospodářských družstev, které byly ve městě na sklonku 20. let zřízeny, sloužily především rolníkům z okolí.

Ve Smiřicích se objevilo i několik peněžních ústavů. Již r. 1862 byla zřízena Občanská záložna „ku podpoře chudších živnostníků“. K 1. lednu 1886 otevřela obec Spořitelnu smiřickou, která zřejmě uspíšila zánik předešlého ústavu. V r. 1911 byla založena Živnostenská záložna a v r. 1929 zde otevřela filiálku Okresní záložna v Jaroměři. Největší význam však měla spořitelna, která si ze svého podnikání mohla dovolit poskytovat obci četné dary a příspěvky na různé akce a sociální podpory. V prosinci r. 1933 byl zahájen provoz v nové moderní budově, kde je i nynější sídlo městského úřadu.

Poštovní úřad existuje ve Smiřicích od r. 1840 – do r. 1858, kdy byl zahájen provoz na železnici, byla pošta dovážena koňmo do Hradce Králové. Poštmistrové úřadovali zpočátku ve svých příbytcích, teprve později byla zřízena samostatná úřadovna. Od r. 1872 byla uvedena v činnost telegrafní stanice, umístěná zprvu na nádraží. Asi v r. 1895 byla připojena k poštovnímu úřadu, při němž byla r. 1906 povolena též telefonická stanice. Smiřická pošta obstarávala poštovní spojení i s okolními obcemi. Do r. 1912 byly dopravovány poštovní zásilky např. až do Hořiněvsi koňmo.

Velký význam pro smiřické závody i pro občanstvo mělo zřízení železnice. Se stavbou tratě z Hradce Králové do Josefova bylo započato v r. 1856. O dva roky později byla slavnostně zahájena doprava. První jízdy vlaku 20. května 1858 se zúčastnila také městská rada. Teprve o 5 let později byla postavena nádražní budova ve stylu loveckého zámku. V r. 1881 byla dostavěna obchodní (tzv. řepná dráha) do Sadové a Hořic.

Smiřice 20. století

Pohled na bývalé řečiště Labe a splav – posléze malý stadion

Většina smiřických obyvatel byla spjata s drobným obchodním a řemeslným podnikáním. Dochází k pokusům o organizování dělnických svépomocných spolků. 12. července 1885 se zorganizovali řádně vyučení „pomocníci“, tj. dělníci v místních živnostech. Mezi členy jejich spolku, existujícího při místní První živnostenské jednotě, nesměli být přijímáni tzv. nádeníci, tedy příležitostní dělníci (najímaní „na den“). R. 1902 byl ustaven „Všeobecně se podporující a vzdělávací spolek Havlíček“. V něm byli organizováni i nádeníci. Poskytoval podporu v případě onemocnění členů a příspěvky na pohřební výlohy. Přednáškami rozvíjel vzdělání členstva „ve směru nepolitickém“. Organizování oslav 1. máje ve městě se ujala městská rada. Od r. 1893 zajišťovala městská rada dechové hudby na každoroční prvomájový budíček.

V srpnu 1902 byla ve Smiřicích založena sociálně demokratická organizace. V listopadu 1905 byla obnovena a v následujícím roce uspořádala veřejnou protidrahotní schůzi „na obci“. Sociální demokraté se ujali i organizování oslav Svátku práce, r. 1919 pořádali poprvé prvomájové veřejné shromáždění lidu. Jejich divadelní soubor sehrál v rámci oslav i divadelní

představení, a to se pak stalo každoroční součástí těchto oslav. V letech 1910–19 vyvíjela činnost i sekce sociálně demokratické mládeže.

V době první světové války nebylo dost potravin ani na nízké přídělky a obyvatelstvo muselo přispívat na válečné půjčky i sběry různého materiálu. V Malburgově továrně se vyráběly přípravky pro výrobu traskavin. Nejbolestněji se ovšem smiřických rodin dotýkaly ztráty na životech mužů, jichž padlo ve válce na šedesát. S tím většími nadějemi byl vítán rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik samostatného československého státu.

Byla založena Jednota zaměstnanců čsl. drah (36 členů), místní skupina Svazu kovodělníků (73 členů) a nejsilnější z nich Skupina potravních odborů (148 členů z místního pivovaru, lihovaru, mlýna a ze živností pekařských a řeznických). Tato roztržitost škodila dělnictvu a to si uvědomili i jeho organizátoři. Proto v květnu 1919 byla z delegátů zmíněných spolků ustavena odborová rada, jež si kladla za cíl „spravovati zejména záležitosti chudinské a vydávat směrnice ve stávkovém boji“. Silný vliv na smiřické dělnictvo i v novém státě měli sociální demokraté, kteří ustavili místní Dělnickou tělocvičnou jednotu. Poměrně silný vliv místních sociálních demokratů patrně způsobil opožděné založení organizace komunistické strany (až 12. května 1932). Přitom komunistická strana získávala již ve 20. letech hlasy ve volbách. Organizace tehdy měla 36 členů. Jejím založení předcházela první samostatná oslava Svátku práce, která se od té doby každoročně konala na náměstí, zatímco sociální demokraté se scházeli na hřišti u školy. Teprve hrozící nebezpečí v r. 1938 přimělo městskou radu k organizování společné oslavy na náměstí. Místa v obecním zastupitelstvu získávají komunisté poprvé ve volbách r. 1938; tehdy se jeho členkou stala i známá smiřická revolucionářka Anežka Malá.

V tomto období lze kromě hospodářského oživení pozorovat i rozvoj společenského života a vznik různých spolků. Tuto činnost lze charakterizovat všestrannou vzdělávací snahou a šířením vlasteneckých ideálů. Roku 1866 vznikl pěvecký spolek Hanka, který se kromě zpěvu věnoval i organizování společenských zábav, výletů a divadelních představení. V letech 1893 až 1914 zde působila dámská pěvecká jednota Zora. Při jednotlivých organizacích a politických stranách byly zakládány divadelní soubory – jejich spojením vznikla v r. 1924 Jednota divadelních ochotníků Jirásek. Tato jednota začala provozovat promítání němých filmů – od r. 1931 zvukových. V letech 1872 až 1929 vyvíjela bohatou osvětovou činnost Občanská beseda, která r. 1919 zahájila činnost veřejné čítárny a od r. 1922 veřejné knihovny. Ve městě určitou dobu působily i různé osvětové spolky: studentský spolek Krakonoš, katolický Křesťansko-sociální lidový spolek, spolek mládežníků Rovnost, při církvi československé spolek Osvěta – tyto spolky pořádaly přednášky, divadelní představení a výlety.

Toto období přineslo i rozvoj tělovýchovy. Roku 1898 zde byla založena tělovýchovná jednota Sokol, která pořádala pravidelná veřejná cvičení. Vrcholem činnosti Sokola byl slet Jiráskovy župy Podkrkonošské v roce 1938, který se konal na nově zřízeném cvičišti na současném tzv. malém stadionu. Tento slet byl holdem republice a manifestací odhodlání k obraně vlasti. V r. 1919 byla založena Dělnická tělovýchovná jednota (DTJ). Od roku 1921 je možno zaznamenat ustavení sportovního klubu, který byl zaměřen nejprve na házenou, později na kopanou. Vznikly i kluby tenisový a kuželkářský. Při klubech vznikaly skautské družiny, které se sjednotily v Junáka. V roce 1882 byl založen i sbor dobrovolných hasičů.

Po vzniku Československé republiky roku 1918 došlo ke konfiskaci majetku panovnického rodu a Smiřice přešly do majetku československého státu.

Pro webové stránky města zpracoval Miroslav Volák